

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри управління земельними ресурсами
Національного університету біоресурсів і природокористування України,
кандидата економічних наук, доцента **ТИХЕНКА Руслана Вікторовича**
на дисертаційне дослідження **ОЛЕКСІЄВЦЯ Олега Миколайовича** на тему:

**«Еколого-економічні засади диверсифікації
виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів»,**
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
(галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»)

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах повномасштабного вторгнення на територію України російських загарбників, що призвело до руйнації об'єктів виробничої та житлової інфраструктури і пошкодження лісових біогеоценозів в зоні активних бойових дій, поглиблення децентралізації влади і формування мережі укрупнених територіальних громад, а також корпоратизації лісового сектору (створення в кінці 2022 року на базі державних лісових господарств Державного підприємства «Ліси України») особливої актуальності набуває проблема диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів. Це дасть можливість підвищити вагомість лісового господарства для забезпечення обороноздатності країни, а також господарської самодостатності територіальних утворень, насамперед, багатолісних регіонів. Враховуючи велике значення лісів у зміцненні асиміляційного потенціалу територій та у соціально-економічному розвитку регіонів і територіальних громад, диверсифікація діяльності постійних лісокористувачів повинна здійснюватися на еколого-економічних засадах. Враховуючи зазначене вище, тема дисертаційного дослідження є надзвичайно актуальною та своєчасною.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і пропозицій дисертації, їх достовірність та новизна. Результати аналізу дисертації дозволяють констатувати, що викладені у роботі наукові положення, висновки та рекомендації достатньою мірою є аргументованими та обґрунтованими. Варто відмітити, що дисертаційне дослідження характеризується системним підходом до предмету дослідження.

Обґрунтованість наукових положень дисертації підтверджується використанням загальнонаукових, теоретичних та спеціальних методів дослідження. У роботі досить детально розкрито зміст трьох розділів відповідно до теми дисертації, сформульовано висновки до проведеного дисертаційного дослідження, яке засвідчує, що автору вдалося досягнути мети і вирішити поставлені завдання. Зокрема, сформовано еколого-економічні засади диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів з урахуванням викликів воєнного часу, поглиблення децентралізації влади, євроінтеграційних

прагнень України та корпоратизації лісового сектору національного господарства. Крім того, автором сформовано теоретичну платформу диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів в особливий період, яка базується на детермінації причин та передумов вибору екологічних, економічних і соціальних цілей, а також передбачає інституціоналізацію нових форм лісогосподарювання в умовах воєнного стану та корпоратизації лісового сектору національної економіки; удосконалено класифікацію інституціональних передумов диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, яка виокремлює інституціональні передумови галузевого, децентралізаційного, загально-економічного та воєнного характеру; удосконалено інституціональне забезпечення вертикальної та горизонтальної диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, яке передбачає нестатутне об'єднання лісових господарств, що базується на матричній організаційній структурі для перехресного управління, що дасть можливість ідентифікувати центри відповідальності за лісосировинні та лісопромислові потоки у лісопродуктових ланцюгах; удосконалено концепт вибору напрямів диверсифікації виробничо-господарської діяльності філій ДП «Ліси України» з урахуванням вимог воєнного стану, який враховує комплекс інституціонально-цифрових передумов, що дасть змогу забезпечити результативну участь постійних лісокористувачів у заготівлі деревини для будівництва фортифікаційних споруд, будівництві інженерних оборонних споруд, нарощенні обсягів дров'яної деревини, виготовленні біопалива на основі утилізації лісосічних відходів, розбудові індустрії рекреаційного лісокористування, здійсненні природооблаштувальних робіт на порушених внаслідок військових дій лісових землях.

Обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження, висновків і рекомендацій підтверджується їх апробацією на наукових та науково-практичних конференціях, публікаціями здобувача у різноманітних фахових виданнях, а також використанням широкого спектра методів наукових досліджень при опрацюванні значного статистичного та фактологічного матеріалу. Достовірність та коректність теоретичних узагальнень автора забезпечена критичним переосмисленням напрацьованих вітчизняних та іноземних вчених у царині теорії диверсифікації, економіки лісового господарства та екологічного менеджменту.

Мета дисертаційного дослідження полягає у розробленні еколого-економічних засад диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів в умовах воєнного стану та корпоратизації сектору державних лісових господарств з проєкцією на визначення пріоритетів лісогосподарювання у повоєнний період.

Структура дисертації дозволила автору фактично повністю охопити предмет дисертаційного дослідження. Дисертація Олега Олексієвця складається з анотації, вступу,

трьох розділів, висновків (після кожного розділу та наприкінці дисертації), списку використаних джерел та додатків. Структура повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів на еколого-економічних засадах» розкривається суть, виокремлюються складові та галузеві особливості диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, визначаються інституціональні передумови диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів на еколого-економічних засадах, розглядається вклад диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів у диверсифікацію розвитку сільських територій – основного ареалу концентрації лісоресурсних лаг. Приведено структуру основних видів діяльності постійних лісокористувачів, згідно якої основними видами діяльності виступають: лісівництво, лісозаготівлі, одержання продукції лісового господарства, а також надання послуг у лісовому господарстві.

Обґрунтовано, що диверсифікація діяльності для державних та комунальних лісових господарств – основна передумова забезпечення зростання притоку інвестицій, необхідних для модернізації та реконструкції основного капіталу лісогосподарського, лісозаготівельного та деревообробного виробництва, а також створення нових точок економічного зростання в умовах поглиблення децентралізації.

Встановлено, що складовими диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів в системі диверсифікації сільської економіки виступають: заліснення малопродуктивних сільськогосподарських угідь і створення полезахисних смуг, плантаційне лісовирощування, зокрема вирощування швидкорослих енергетичних лісових та сільськогосподарських культур, введення додаткових потужностей з переробки деревини, введення додаткових потужностей з переробки недеревної сировини (модернізація чи створення консервних цехів), розбудова об'єктів рекреаційної інфраструктури та індустрії мисливського господарства, підвищення ефективності утилізації неліквідної деревини та виробництво деревних енергетичних продуктів.

У другому розділі «Аналіз та оцінка передумов диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів в Україні» проаналізовано основні тенденції ведення лісового господарства та переробки деревини на лісогосподарських підприємствах, проведено характеристику передумов диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, здійснено узагальнюючу оцінку ефективності виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів у контексті її диверсифікації. Автор проаналізував основні показники розвитку лісового господарства України, зокрема виявив зрушення

у динаміці вартості реалізованої лісової продукції, заготівлі ліквідної деревини, площ рубок лісу, відтворення лісів. Встановлено, що низька частка стиглих та пристигаючих деревостанів у віковій структурі лісового фонду об'єктивно зумовлює зниження масштабів рубок головного користування, що у підсумку призводить до скорочення обсягів заготівлі ліквідної деревини в рамках даної категорії рубок.

За результатами аналізу основних показників розвитку лісового господарства України виявлено, що покращення ситуації із відтворенням лісоресурсного потенціалу та рівнем комплексності використання лісосировини залежить від диверсифікації виробничо-господарської діяльності державних та комунальних лісгосподарських підприємств в частині налагодження виробництва нових видів продукції, робіт та послуг, запровадження нових методів та способів освоєння деревної та недеревної складової лісоресурсного потенціалу, а також використання корисних властивостей лісів, виходу на нові ринки та встановлення контактів з ширшим колом контрагентів.

Автором здійснено узагальнюючу оцінку ефективності виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів Рівненської області. Узагальнююча оцінка передбачала розрахунок індикаторів фінансово-економічної ефективності виробничо-господарської діяльності лісових господарств Рівненського обласного управління лісового та мисливського господарства. Такими індикаторами виступили: індикатор фіскальної віддачі земель (відношення суми сплачених податків та зборів до бюджетів всіх рівнів до площі земель, які перебувають у постійному користуванні лісових господарств); індикатор економічної віддачі земель (відношення чистого доходу (виручки) від реалізації до площі земель, які перебувають у постійному користуванні лісових господарств); індикатор майнової віддачі земель (відношення суми активів до площі земель, які перебувають у постійному користуванні лісових господарств). Фінансово-економічна ефективність є середнім геометричним перерахованих вище індикаторів. Із метою виявлення неоднорідності між рівнями індикаторів фіскальної, економічної та майнової віддачі земель, які перебувають у постійному користуванні лісових господарств Рівненської області, та диференціації стратегічних пріоритетів диверсифікації їх виробничо-господарської діяльності було проведено кластеризацію постійних лісокористувачів Рівненщини за названими індикаторами за 2021 рік. Результати кластеризації виступили передумовою для вибору пріоритетів диверсифікації виробничо-господарської діяльності лісових господарств Рівненської області.

Встановлено, що можливості диверсифікації виробничо-господарської діяльності державних лісових господарств (філій ДП «Ліси України») Рівненської області пов'язані з нарощенням обсягів реінвестування прибуткових надходжень у модернізацію основного капіталу власне лісового господарства та переробних підрозділів лісових господарств,

введення додаткових потужностей з виробництва деревних паливних ресурсів на основі утилізації лісосічних відходів та відходів деревообробного виробництва.

У третьому розділі «Формування інституціонального середовища диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів на еколого-економічних засадах» автором обґрунтовано напрями диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів в контексті екологізації лісогосподарського виробництва, розроблено інституціональний інструментарій диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів, сформовано механізми диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійного лісокористувача на еколого-економічних засадах.

Обґрунтовано, що важливою передумовою диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів виступає трансформація інституціональної архітектури лісогосподарювання, зокрема укрупнення державних лісових господарств і корпоратизація лісового сектору, що дало можливість підвищити рівень концентрації фінансових ресурсів та створити більш надійну базу для реалізації лісогосподарських та деревообробних проєктів, а також проєктів, пов'язаних з веденням мисливського господарства та розбудовою інфраструктури рекреаційного лісокористування.

Автором виявлено передумови та обґрунтовано пріоритети диверсифікації виробничо-господарської діяльності філій ДП «Ліси України» з урахуванням вимог воєнного часу, а також викликів повоєнного відновлення національного господарства. Встановлено, що одним з основних пріоритетів диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів в умовах воєнного часу є заготівля деревини для будівництва фортифікаційних споруд, зокрема для обшивки траншей та окопів, безпосередня участь лісівників у будівництві інженерних оборонних споруд, а також нарощення обсягів виробництва та постачання дров'яної деревини для потреб прифронтових та звільнених від окупації районів.

Розроблено Стратегію розвитку лісового господарства Рівненської області з ідентифікацією джерел фінансового забезпечення її реалізації, а саме: власних коштів постійних лісокористувачів; позикових коштів; коштів публічних фінансових фондів; коштів приватного підприємницького сектору; коштів урядів іноземних держав; коштів міжнародних фінансово-кредитних установ; коштів глобальних екологічних фондів.

Анотація дисертаційного дослідження у достатньому обсязі висвітлює основні положення і висновки, що містяться у дисертації, а також відображає її структуру та зміст викладення матеріалу.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертації Олега Олексієвця, які стосуються формування теоретичної платформи диверсифікації виробничо-господарської діяльності

постійних лісокористувачів в особливий період, а також класифікації інституціональних передумов диверсифікації діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва, здійснюють певний внесок в теорію та методологію диверсифікації діяльності лісових господарств, а також в інституційне забезпечення комерціалізації екосистемних послуг лісових біогеоценозів, що впливає з вимог базових положень міжнародних природоохоронних конвенцій лісівничого спрямування. Прикладні результати дисертації Олега Олексієвця, які передбачають визначення рівня фінансово-економічної ефективності виробничо-господарської діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва та стратегування розвитку лісового господарства регіону, можуть бути використані у діяльності регуляторних органів при розробленні національної лісової політики та програм відтворення лісоресурсного потенціалу.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні наукові положення та результати дисертації опубліковано у 16 наукових працях, з яких 8 статей у наукових фахових виданнях України, стаття у науковому виданні іншої держави, стаття в іншому виданні, 6 тез наукових доповідей.

Основні положення дисертації, які виносяться на публічний захист, наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, загальні висновки показують, що у дисертації вирішено важливу наукову завдання для теорії та методології економіки лісового господарства – розроблено еколого-економічні засади диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів з урахуванням викликів воєнного часу та наслідків корпоратизації лісового сектору національного господарства.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійно написаною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано автором для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. У цілому позитивно оцінюючи наукове та практичне значення одержаних результатів дисертації, варто звернути увагу на деякі дискусійні положення і окремі недоліки, серед яких необхідно відмітити наступні:

1. У підрозділі 1.1 (с. 38–39) автор стверджує, що «диверсифікація діяльності для державних та комунальних лісогосподарських підприємств – основна передумова забезпечення зростання притоку інвестицій, необхідних для модернізації та реконструкції

основного капіталу лісогосподарського, лісозаготівельного та деревообробного виробництва, а також створення нових точок економічного зростання в умовах поглиблення децентралізації». Водночас з тексту дисертації не повною мірою є зрозумілою специфіка здійснення диверсифікації виробничо-господарської діяльності у секторі державних лісових господарств, а віднедавна філій ДП «Ліси України», та в секторі комунальних лісогосподарських підприємств. Також не простежується бачення автора щодо перспектив функціонування комунальних лісогосподарських підприємств в системі реалізації президентських ініціатив по залісненню території України.

2. На с. 72 автором наведено переваги плантаційного лісовирощування. На його думку, «плантаційне лісовирощування – перспективний напрям диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів, які мають всі необхідні виробничо-технічні та організаційні можливості, а також висококваліфікований персонал для створення плантацій сільськогосподарських та лісових культур енергетичного та промислово-сортиментного спрямування на малопродуктивних сільськогосподарських землях комунальної власності». Водночас автор не акцентує увагу на необхідності запровадження комплексу регуляторних інструментів впливу на постійних лісокористувачів, щоб підвищити їх зацікавленість у розширенні площ плантаційного лісовирощування, а також стимулів для органів місцевого самоврядування щодо відведення земель комунальної власності під плантації лісових та сільськогосподарських культур енергетичного спрямування.

3. У табл. 2.2 (с. 92) автором аналізується динаміка власних коштів лісогосподарських підприємств Державного агентства лісових ресурсів України, спрямованих на ведення лісового господарства у 2013–2021 рр. Картина про стан фінансового забезпечення процесів лісовідновлення і лісорозведення та здійснення інших лісогосподарських заходів була б більш наглядною, якби автор привів динаміку питомої ваги власних коштів лісогосподарських підприємств у сукупній величині фінансового забезпечення потреб лісового господарства за всіма джерелами фінансування.

4. На рис. 3.1 (с. 128) однією з передумов диверсифікації діяльності постійних лісокористувачів автор розглядає схвалені Україною міжнародні конвенції лісогосподарського та лісоохоронного спрямування. Доцільно було б перерахувати ці конвенції з ідентифікацією їх впливу на конкретні сторони виробничо-господарської діяльності суб'єктів лісогосподарського підприємництва, щоб продемонструвати можливі вигоди для лісівників від інтеграції у глобальну лісівничу архітектуру.

5. Проведені автором дослідження та їх результати значно краще сприймалися і відображали б практичну цінність роботи, якби містили спектр ключових економічних показників та відповідні розрахунки.

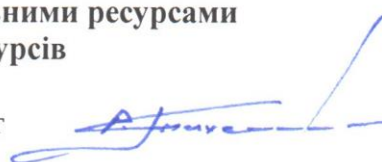
Зазначені зауваження та пропозиції не знижують наукову цінність та практичне значення дисертаційного дослідження Олега Олексієвця і не впливають на загальну позитивну її оцінку.

Загальний висновок. Загальний аналіз роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і науковий рівень, теоретичне й практичне значення. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в роботі, достатньо повно викладені в опублікованих здобувачем наукових публікаціях.

Дисертація на тему: «Еколого-економічні засади диверсифікації виробничо-господарської діяльності постійних лісокористувачів» відповідає галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор – Олег Олексієвць заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент

**Доцент кафедри управління земельними ресурсами
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
кандидат економічних наук, доцент**

 Руслан ТИХЕНКО

